

Tomo Stanič

ROBOVI IDEJE IN MESTO KONCEPTA

»Prvo v misli je vlom, nasilje, sovražnik, in nič ne predpostavlja filozofije, vse izhaja iz neke mizozofije. Ne računajmo na misel, da bi postavili relativno nujnost tega, kar misli, temveč, nasprotno, na kontingenco nekega srečanja s tistim, kar sili misliti, zato da bi se dvignila in utrla absolutna nujnost nekega dejanja mišljenja, strasti mišljenja.«

Gilles Deleuze, *Razlika in ponavljanje*, str. 230

Na misel ne smemo računati, pravzaprav se je celo težko zanesti nanjo. Misel je svojeglava – natanko to, misli s svojo glavo, ne pa z našo – in čeprav ne vidi same sebe, svojega lastnega izvora oziroma tega, kar jo sili v misel, ni zaradi tega nič manj strastna. (Ne nazadnje je to res bolj problem naše, ne pa njene glave.) – Misel je plod nekega srečanja, ki ji daje zagon, pravzaprav jo celo povzroča – vanjo je vpisana dogodkovnost – misel ni ujetnik, ni orodje in tudi večina ne, temveč gospodar, nasilnež ali vsiljivec. Misli ne vlečemo za seboj na povodcu, misel razrešimo ubogljivosti, ji snamemo ovratnico in ji skušamo slediti.

Svojeglavost ni nepovezana s pojmom Ideje. Kaj je Ideja? Kaj pomeni »priti na« Idejo, dobiti Idejo ali naleteti nanjo? – Zdi se, da izrazi ne sugerirajo hotene aktivnosti, temveč naključnost srečanja, morda celo neodvisnost Ideje. Ideje ne razvijam, ji ne sledim – v Idejo zapadem, dajem ji prostor. Ideja nas posrka v neko ne-mesto, ki ga naključno najdemo, se z njim srečamo, ga odkrijemo.

Rad bi se oddaljil od ideje kot abstraktnega koncepta, pojma nečesa, in prav tako od mentalne reprezentacije – vse to spada v domeno koncepta. Treba je torej zarisati črto med Idejo in konceptom, ker ne gre za isto stvar, pravzaprav

niti za isti red stvari. Po drugi strani pa želim ohraniti povezavo Ideje s 'kreacijo', z nastankom novega oziroma vznikom nepričakovanega, tako se posredno dotikam tudi vprašanja načina *biti* in njenega mesta v odnosu do Ideje.

Ideja ni razumevanje, kvečjemu se skriva v gibanju spoznavanja. »Dobro dojeti, izoblikovati si predstavo o nečem ali razumeti srž stvari« – Ideja ne pri- naša nič od naštetega, veliko bliže je nerazumevanju. Ideja ničesar ne razume. (Zavedam se, da zapisane trditve zvenijo nekoliko nenavadno, a nič zato.) Prav tako ni kompleksnih ali preprostih Idej. Dodajmo še nekaj negacij; Ideja prav tako ni ideal, ki bi mu lahko sledili ali ki bi nas usmerjal, ni ideološki okvir in ni ne program ne praksa; ni ne problem ne struktura. Ideja ni svetloba. Ideja je mračna, a mrak nekaj obljublja.

DOGODEK

Ko izrečemo besedo 'dogodek', se ne moremo zares izmakniti Badioujevi opredelitvi – *dogodek* povzroči vznik možnosti, ki so bile predhodno nevidne in nezamisljive. Dogodek je nepredvidljivost, zunaj obstoječega stanja stvari, je pojavitev nemožnega glede na dano situacijo – kot tak pa nujno predstavlja točko nerazumevanja glede na obstoječi horizont vednosti, in ravno zaradi tega ima zmožnost v dani situaciji povzročiti bistvene spremembe. A kljub vsej tujosti, ki jo implicira, dogodek ne prileti iz neznanega onstrana, temveč izhaja iz dane situacije; zgodi se neki vednosti, nekemu jeziku, na nekem mestu.¹⁷³ Dogodek odkrije in razpre možnosti, ki bi sicer znotraj obstoječe strukture ostale nevidne in celo nemisljive, če bi sama ne pripeljala do lastnih zagat – torej bolj kot o pojavitvi nove realnosti govorimo o potencialni spremembi, obratu, torej zgolj možnosti, iz katere se lahko nekaj razvije.¹⁷⁴ Iz tega izvira tudi nenavadna dogodkovna časovnost, ki šele vzvratno definira to, kar je bilo lahko prvotno celo spregledano in glede na situacijo povsem nedoločeno.¹⁷⁵

Ideja je nesporno blizu dogodku, pravzaprav vsebuje del dogodkovnosti – Ideja v prvi vrsti pomeni 'dogoditi se'. Tudi pri Ideji se ne pojavi nič novega, nič se ne pridoda k obstoječemu, kvečjemu to, kar je dano in inertno, zapade v temino nejasnosti. Ideja je dogodek kot nepredvidljivost, nemožnost in nerazumljivost, je nekakšen pretres, še natančneje: je mobilizacija smisla, četudi bi pomen vztrajal.

Badiou nekje celo specificira razmerje med dogodkom in Idejo: »Ideja je v bistvu prepričanje, da se lahko uresniči možnost, ki je nekaj drugega kot to, kar

173 »Enciklopedija je razsežnost vednosti, ne resnice, ki izvrtla luknjo v vednosti.« – Resnica pa se razrašča iz dogodka. Gl. Badiou, *Ali je mogoče misliti politiko?*, str. 88.

174 Badiou in Tarby, *Philosophy and the Event*, str. 9.

175 Prim. Hallward, *A Subject to Truth*, str. 115.

že obstaja. Za 'dogodek', v smislu, kakor smo navedli prej, da vključuje nastanek možnosti, lahko torej rečemo, da ustvari Idejo. Ideja je povezana z dogodkom zato, ker je dogodek nastanek možnosti, Ideja pa je splošno ime te nove možnosti.¹⁷⁶ Očitno obstaja bližina med dogodkom in Idejo – dogodek ima zmožnost, vsaj posredno, ustvariti Idejo. Kaj pa je Ideja v Badioujevi konceptualizaciji? Očitno nekaj preciznega, točka nove perspektive, nove možnosti. – »V politiki Ideja ni neposredna politična praksa, niti ni program; ni nekaj, kar se bo doseglo s konkretnimi sredstvi, pač pa je možnost, v imenu katere delujemo, spreminjamo in imamo program.«¹⁷⁷ – Ideja je blizu principu – to je usmeritev, orientacija, na katero se lahko opremo – je prepričanje o možnosti drugačnosti od tega, kar je, pa čeprav ne predstavlja neposredne prakse ali programa.¹⁷⁸ Ideja formira smer sprememb političnih inovacij ali vstaj, je točka, bežišče, v katero se stekajo misli, prepričanja, morda celo principi in možnosti. Na kratko, Ideja pri Badiouju nastopa kot orientacija, to je smer-smisel nekega procesa.

Sam bi se rad nekoliko oddaljil od ideje kot vektorja usmerjevalca – Ideja ni orientacija, kompas ali vizija, marveč nekaj, kar je temu nujno predhodno, a se pogosto spregleda. Ideja je kvečjemu srečanje, ki nas posrka, priklene nase in nas ne izpusti – a ta priklenitev ni usmeritev ali zasidranje, temveč vpoteg v globino in dezorientacija; in če smo že stopili v Badioujev konceptualni aparat, je to prva pomembna razlika. Ideja ni svetlobna točka, proti kateri bi lahko hodili – na Ideji ni *nič pozitivnega*. Ideja nima usmerjenosti, temveč odprtost – in to odprtje Ideje je bližje Badioujevemu pojmu dogodka kot Ideje – tako smo v neki čudni vmesnosti. Badioujev dogodek tudi ne nastopa kot neizogibnost: »Dogodek, splošno gledano, ni skoraj nič; pojavi se istočasno, kot izginje; v trenutku njegovega nastanka sploh ni jasno, ali ima kakršnokoli prihodnost, in ga sprva ni mogoče razbrati z ozirom na njegove posledice.«¹⁷⁹ – Ideja pa, nasprotno, nastopa kot neoporečna nujnost – ko je registrirana, se je že zgodila, in o tem smo prepričani ..., pravzaprav ne moremo več gledati na način, kot da se nič ni zgodilo. Ideja ima posledice, ne glede na to, ali se v tem prostoru/polju nekaj razvija naprej ali ne, tako ne potrebuje zvestih

176 Badiou in Tarby, *Philosophy and the Event*, str. 14.

177 Prav tam, str. 14.

178 »Ideja' poimenujem tisto, kar v odnosu do določenega vprašanja predlaga perspektivo nove možnosti.« – Prav tam, str. 14. V nadaljevanju Badiou navede še primer francoske revolucije, pri kateri so, kot pravi, obstajale tri osrednje Ideje: svoboda, enakost in bratstvo, pri boljševiški revoluciji pa je bil to komunizem na oblasti. Ideja je za Badiouja vselej neka pozitivnost, prav zato pogosto ponavlja, da živimo v času brez prave Ideje – v šibkosti Ideje. »Brez Ideje nam ostane le še poživaljeno človeštvo. Kapitalizem je poživaljenje človeške zveri, ki več ne živi, razen v okviru svojih interesov in tistega, do česar se čuti upravičeno.« In tudi: »Človeštvo je tista vrsta, ki potrebuje Idejo, da lahko v svojem svetu preudarno biva.« – Prav tam, str. 35–36. Ideja je orientir v teh dezorientiranih časih. Sam bi to raje imenoval koncept-zamisel, morda celo stališče, čeprav ne gre zgolj za razliko v imenovanju, temveč tudi v strukturi posameznega pojma.

179 Prav tam, str. 42.

privržencev, razvijalcev ali sledilcev – Ideja je spregled, uvid, spoznanje, čeprav se bolj kot na strani subjektivnega verovanja poraja kot objektivna gotovost – ‘uvidelo se je’ – čeprav sta na strani posameznika še lahko prisotna začudenje ali poskus ignorance. Ideja je dogodkovna – to naj bo startni položaj, sicer pa moramo še definirati, kaj točno ta dogodek prinaša.

KONCEPT-PROBLEM

Obrnimo ploščo: izraz *koncept* izhaja iz latinskega izraza *conceptus* (‘fetus’ – zarodek misli) in temelji na besedi *concupere* (izmisliti si, zamisliti si, predstavljati si, spočeti nekaj). Če sledimo odličnemu *Slovarju neprevedljivih* (*Dictionary of Untranslatables*), izraz prinaša dvoje: 1. semantični pomen, ki dobesedno meri na gestacijo, notranji zarodek, zametek in 2. etimološko (*con-capere*, ‘take together’) aludira na zbir številnih elementov v eno samo dojetanje. K temu lahko pripišemo še italijanski izraz *concetto*, ki je izraz zamisli v obliki bodisi risbe ali slike, zato se pogosto pojavlja v kontekstu umetniške dejavnosti. Posledično se na *concetto* veže tudi določena mera produkcije, estetske invencije in imaginacije, ki je v pojmu koncepta pogosto zastopljena.¹⁸⁰

Koncept je treba ločiti od pojma Ideje – to je prvi korak. S pojmom koncepta mislim nekaj, kar se neprestano spogleduje s pozitiviteto – to je nekaj, kar si je mogoče zamisliti, predstavljati, razumeti in celo upodobiti ali shematizirati. Iz naštetega ne gre prehitro zamejiti pojma v zaključeno, polno ali nespremenljivo enoto, ki bi se jo lahko definiralo v izolaciji, neodvisno od vsakršnega diskurza. Koncept se vedno pojavlja v širšem, a določenem kontekstualnem polju.

Morda je bolje vztrajati na abstraktnejši ravni in se nasloniti na dvojico zametek-zamisel in zbir-strnjenje. Koncept je zametek neke misli ali za-misel, lahko je tudi osnutek dela, a v nobenem primeru ni ekspresija Ideje – lahko je sicer odziv nanjo, ne pa njen izraz. Zakaj? Ker nima česa izraziti. Koncept ni povsem raztopljen v misel, ni zgolj mišljenina, lahko se pojavi v materialni obliki, bodisi v zapisu, podobi, stvarih – je zgoščina ali vozlišče misli, ki je sposobna prevzeti različne oblike, materialne ali nematerialne, izrečene ali neizrečene. Deleuze in Guattari sta postavila zanimivo trojiško delitev: filozofija kreira koncepte, umetnost v večnost zarisuje perceptive in afekte, znanost pa funkcije¹⁸¹ – tu pa koncept mislim kot vozlišče, ki se lahko realizira v kateremkoli od naštetih polj. S tega vidika odzvanjajo ostanki zdaj že preteklega pojma *concetto*.

Koncept je hipoteza, domneva – nekaj, kar šele stopa v polje misli, prakse ali uporabe. Koncept je na strani odločitve, je princip sledenja in razvijanja, in četudi je

180 Cassin, *Dictionary of Untranslatables*, str. 169.

181 Deleuze in Guattari, *Kaj je filozofija?*.

še v povojih, nedokazljiv, neveljaven in neuporaben, mu je treba verjeti, da ga lahko razvijamo naprej. Zato tudi ne preseneča, da o konceptu lahko podvomimo – ga postavimo pod vprašaj, poiščemo drugo rešitev, drugo vednost – manj dvomno, natančnejšo, primernejšo in tako dalje – z njim se strinjamo ali ne strinjamo, Idejo pa preprosto »vemo« – napočila je, o tem ni dvoma. Ideja »hodi svojo pot« in se ne zmeni za naše dvome, Ideja ni v polju verjetja, temveč objektivne gotovosti. Skica, približek: ko stojimo na ledu, se vsekakor pojavi dvom o njegovi debelini, nosilnosti in zdrsosti, v trenutku pa, ko led popusti, smo prepričani o destabilizaciji. Zanimivo pa je, da šele v ledeno mrzli vodi dobimo točen odgovor na predhodne dvome. Koncept je predpostavka neke 'vednosti' (v širšem pomenu besede, torej tudi predpostavka rešitev, razvoja znanja, zmožnosti – na primer upodobitve), Ideja pa gotovost ne-vednosti.

Ne smemo pa biti zavedeni, kajti kljub že nakazani pozitivnosti koncept vsekakor ni enoplasten in homogen. Mislim, da se ne oddaljimo preveč od etimološkega *con-capere* (vzeti skupaj), če kljub nečemu še ne povsem 'realiziranemu' (zametku, zamisli, začetni obliki nečesa) zaznamo namig v smeri strnjenja, povzjetja v zbir in morda celo posplošitve, čeprav ne nujno zaprtja. Nekaj se šele rojeva, a že vsebuje gostoto in povezanost za razvoj iz sebe, za samotransformacijo in celo transsubstanciacijo. Koncept kot zasnova neprestano prehaja v drugo pojavno obliko, levi se in opušča prejšnjo kožo, misel se z vsakim korakom predružači, a kljub temu ne govorimo o drugem konceptu, temveč o razvoju, samodefiniranju in prepletanju, ne glede na raznolikost pojavnih oblik – kot bi postajal natanko to, kar si vseskozi »želi« postati. Kaj ga torej »drži skupaj« ali povezuje, da ga je moč misliti kot singularnega in kljub raznovrstnosti oblik razlikovati od drugih konceptov; kaj mu daje oporo in hrbtnico? Koncept se ne le pojavlja v zelo različnih sestavah – od izjav, pojmov, podob, predmetov do pripetljajev, odnosov in situacij – s pomočjo naštetih pojmov se celo vzdržuje pri življenju, čeprav jim ni enak, razlikuje se od njih. Izraženo se vedno razlikuje od izraza.

Misliti koncept – pri čemer to ne izključuje dela na njem – pomeni hojo proti neznanemu. Koncept ima neznanke vpisane v lastno strukturo, zato je vedno odprt naključnemu srečanju. V Badioujevih besedah: »mišljenje se opira zgolj na praznino, ki ga loči od dejstev«. ¹⁸² – Slednje daje nadaljnji namig. Misliti koncept ni samo mišljenje danega, temveč predvsem spogledovanje s praznino, nenavzočim, s tem, kar bo morda šele ustvarjeno. Razpon in prostor njegove misli ni v potrjevanju ustaljenega, temveč v za-mišljanju potencialnega, in v toliko je konceptualno oporišče zgolj oporišče praznine. Koncept je zelo blizu temu, kar Badiou poimenuje 'lokalizacija praznine' ¹⁸³ – dokler neka misel-delo vzdržuje

¹⁸² Badiou, *Pogoji*, str. 280.

¹⁸³ Pri čemer bi rad zavzel distanco do nadaljnjih ontoloških implikacij: »Praznina situacije je šiv z njeno bitjo.« – Badiou, *Being and Event*, str. 526.

mesto praznine odprto in se tako rekoč zadržuje na samem robu znanega, toliko časa je koncept živ in spreminjajoč se. Izguba same praznine konceptualnemu vozlišču ne bi odvzela nič pozitivnega, a bi ga vsekakor razpustila in izničila – izgubiti praznino pomeni izgubiti koncept.

Koncept je zasidran v praznini, praznina pa predstavlja *potencialnost* (to je neznano, nepredstavljivo ali neizpolnjeno), ki na različne načine poganja željo. Koncept ima vase vpisano to, kar bi moral postati, če želi priti do sebe – če se želi polno realizirati – koncept je želeča struktura. Potencialnost ima več obrazov; prvič: potencialnost ne pomeni zgolj različnih možnosti realizacije neke zasnove, ki naj bi se šele zgodila (*prihodnja* potencialnost ali potencialnost *zastavitve*). Druga, verjetno veliko pomembnejša, je potencialnost kot vselej že vpisana v dejanskost izbranega predmeta ali osebe. Zagledati stol tako ne pomeni zagledati neznano podobo-objekt, temveč ga dojeti skozi njegovo potencialno uporabo (torej sedenje). Zato je velika verjetnost, da stvari, katere potencialne rabe ne bi poznali, tudi ne bi identificirali kot predmet. S tega vidika se je potencialnost že izvedla – takoj ko vstopamo v svet, v njegovo dožemanje in »rokovanje« z njim, je vedno že tu, virtualno prisotna. – Lahko jo poimenujemo *pretekla* ali *dovršena* potencialnost.¹⁸⁴ Tretjič: konceptualna zgoščina ali vozlišče neprestano pušča odprto praznino tega, česar še ni in čemur se približuje kot limiti. Potencialnost je tako nikoli zares dosežena točka, a ne zato, ker ne bi prispeli do zastavljenega mesta, temveč zato, ker se s spremembo ali z razvojem koncepta prestavi tudi sama bežiščna točka – potencialnost je oblika izmuzljivosti. (Tretja oblika potencialnosti v določenih vidikih spominja na *prihodnjo* potencialnost, vendar je njena časovnost vedno sedanja, trajajoča.) Znotraj procesa umetniškega dela pa potencialnost razkrije še dodatno lastnost – ker pri umetnosti ni samoumevno, da bo vstopila v mrežo uporabe, vednosti in morda sploh prepoznave – torej nima »merila« ali pravil – je težko trditi, da njenemu konceptu-zasnovi še nekaj manjka (do česa točno in kaj naj bi bilo zaključeno delo?), vselej pa se zdi, da je na vsaki stopnji še nekaj odprtega, »vedno nedokončanega«. Potencialnost tako dobi nenavaden glas, na neki način je vedno že vpisana v delo. Potencialnost v tem primeru vznikne iz neumestljivosti, nepripovednosti, dejstva, da delo nima predpisane končnosti in ne bo postavljeno v mrežo enoznačne rabe. Morda jo lahko poimenujemo *sedanja* ali *realna* potencialnost. Slednja pa razkrije samo

184 Žižek ima tu zanimivo pripombo glede dvojnega značaja potencialnosti: »'Potencialnost' tako ni le ime za esenco neke stvari, kot se udejanja v množici empiričnih stvari tega tipa (Idea stola kot potencialnost, ki je udejanjena v empiričnih stolah). Mnoštvo dejanskih lastnosti neke stvari ni zgolj zreducirano na notranje jedro 'resnične realnosti' te stvari; pomembneje je, da poudarja (profilira) njen notranji potencial. Ko nekomu rečem 'moj učitelj', tako zamejim obzorje tega, kar od njega pričakujem; ko neko reč imenujem 'stol', profiliram način, na katerega jo nameravam uporabiti. Ko opazujem svet okoli sebe skozi lečo jezika, zaznavam njegovo dejanskost skozi lečo potencialnosti, ki so skrite, oziroma latentno navzoče, znotraj njega.« – Žižek, *Absolute Recoil*, str. 229.

dejstvo, da potencialnost ni nikoli zares v odnosu do zunanjega merila, temveč do notranje neenakosti – in ta je tudi hrbtna stran, zvesta spremljevalka vsakega koncepta umetnosti. Potencialnost = samoneskladje.

Prvo protislovje se veže na etimologijo izraza *con-capere* (zbir številnih elementov v eno samo dojemanje) – koncept ni koncept na sebi, temveč je koncept kot odmik od sebe, samo-ne-skladje ali samo-ne-zadostnost. Na ta način je treba brati tudi lokalizacijo praznine – pozitivnost mora lokalizirati svojo lastno luknjo, odrediti ji mora mesto, »okrog« katerega se bo zasnova vrtela – in s tega vidika se je tudi mišljenje primorano nasloniti na praznino. Koncept ni samo zasnovana odprtost, nedokončanost dela – na način tako imenovana *opera aperta* – ampak tudi nekaj, kar ga mora nujno držati skupaj – prej omenjeno 'povzetije v zbir'. Osnovna struktura koncepta ni neskončna razpršenost, temveč »notranja« prepletenost, tudi obroba-zaprtje, ker prav ta poteza povzemanja, zajetja skupaj, povzroči neenakost koncepta s seboj. Če vstopimo v polje umetnosti, vidimo, zakaj pojem koncept ni skladen s stilom ali vejo umetnosti – ker ne zapoveduje pozitivnosti, temveč formira sebi lastno negativnost – ni pozitivni program (upodabljanja, formalnega sledenja, preslikave), temveč pojavitev odprtja praznine oziroma nezadostnosti vozlišča; ni toliko predlog nečesa, kot je predlog ničesar. Ponovno: če izgubimo samo praznino potencialnosti, ne dobimo polnega in krepkega koncepta, temveč razvodenelost.

Zdaj pa trčimo ob drugo protislovje, ki se veže na semantični pomen – to je ustroj zametka, zasnove ali zamisli: koncept ni toliko zapisan končnosti, temu, kar naj bi se v zadnji fazi dovršilo, temveč bolj nenehnemu nastajanju. Konec je zgolj funkcija nastajanja. Kaj mislim s tem? Ne govorim o razvojnih fazah ali o razmerju zarodka do razvite oblike – torej o še nerazviti, nezadostni ali nepopolni obliki tega, v kar naj bi se nekaj razvilo in kamor se z (linearnim) razvojem pretihotapi še merilo. Z vidika nastajanja sta popek ali kalček enakovredna dela večsmerne časovnosti neke rastline. Potencialnost tako ne označuje nerazvitosti, temveč predvsem samo-razliko (kot možnost ali celo obljubo). Koncept ni samo zametek, temveč (in predvsem) presežek nad realizacijo enega dela – ohranja se in razpira čez delo, v drugo razvojno fazo, v drugo pojavno obliko, v drugo delo. (Ne nazadnje tudi pojma 'človek' ne moremo zajeti z raznolikostjo njegovih razvojnih faz. Pojem je pojem po tem, kar uhaja vsem pojavitvam. Zato ne moremo srečati 'človeka nasploh', ampak zgolj takšno ali drugačno 'utelešenje'.) Zamisel ali zametek tako ne označujeta samo začetne faze koncepta, temveč njegovo stanje – stanje, ki je strukturno 'še ne'. To ni zametek v časovno-razvojnem, temveč v ontološkem smislu – gre za razvoj kot način biti, za trajanje kot nepomirljivo nezadostnost. Koncept je 'še ne' na sebi. Potencialnost je tako zvesta spremljevalka koncepta, vanj je vpisana v negativni obliki – nikoli realizirana, kar pomeni, da

je nič ne more zapolniti. Hkrati pa nas to pelje proti ustaljenemu toku – koncept ni preprosto začetek nečesa, medtem ko bi bilo delo njegov zaključek. Koncept je izraženo, virtualna entiteta, vozlišče, ki šele nastane in vztraja s pomočjo del, torej ni danost, ampak ga je treba proizvesti. Njegov 'še ne' je lastnost, ki vztraja, in bolj ko jo skušamo zgrabiti, bolj postaja koncept nezadosten in izmuzljiv, celo izostreno manjkajoč. Natančneje ko je koncept definiran, bolj razvidna postaja njegova nesamozadostnost.

Poglejmo še z druge strani: koncept je problem – bolj ko ga skušamo razvozlati, bolj se bomo zapletali vanj in kompleksnejša bo postala njegova struktura. Dvojica vprašanja in odgovora je podobne zgradbe – vprašanje določa referenčno polje in strukturo odgovora. Čeprav smo navajeni, da odgovor »pomiri« vprašanje, se pogosto izkaže ravno obratno, odgovor razkrije nezadostnost samega vprašanja in posledično še bolj zaplete njegovo polje. Enako se dogaja pri problemu – s tem ko realne rešitve izrazijo probleme, jih šele dobro sestavijo. Deleuze to formulira takole:

»Rešitve so porojene hkrati s tem, ko se določa tudi problem. Zato tako pogosto mislijo, da rešitev problemu ne pusti, da bi živel naprej in mu, brž ko je najdena rešitev, vnzaj podeli status nekega subjektivnega, nujno preseženega momenta. Pa vendar velja prav narobe. Problem se določa hkrati v času in prostoru z nekim lastnim postopkom, in šele ko se določa, določa s tem tudi rešitve, v katerih vztraja.«¹⁸⁵ Ali v bolj zgoščeni obliki: »Resnično veliki problemi so postavljeni šele takrat, ko so rešeni.«¹⁸⁶

Pri problemu ne gre za subjektivno ali privativno določitev, za nezadostnost spoznanja ali nerazvitost koncepta – problem ni bistvo, kvečjemu vozlišče povezav, mreže silnic in referiranj, magnetno polje, atraktor.¹⁸⁷ Slednje pa pomeni, da problemi niso samo v naših glavah, temveč imajo oporo »tam zunaj«, v stvareh, v svetu. Koncept je problemske narave, ki vztraja v delih oziroma zasnovah del, čeprav ga te ne izčrpajo, temveč šele dodobra opredelijo. Tako je koncept na drugi ravni, kot so »njegove rešitve«, seveda jih nujno potrebuje, živi skoznje, in hkrati je glede na rešitve heterogen.¹⁸⁸ Koncept je problemsko vozlišče. Vozlišča

¹⁸⁵ Deleuze, *Logika smisla*, str. 121.

¹⁸⁶ Deleuze, *Razlika in ponavljanje*, str. 126, 258.

¹⁸⁷ V matematičnem diskurzu atraktor označuje lastnost dinamičnih sistemov – atraktor je niz stanj, h kateremu teži razvoj sistema. Če je pri Badiouju Ideja pomenila odgovor na določen problem, smo pri Deleuzu priča obratni smeri, problem je sama Ideja: »Ideje so po sebi problemske, problematizirajoče« ali »Problemske ideje niso preprosta bistva, temveč kompleksi, množstva razmerij in ustreznih singularnosti.« – Prav tam, str. 272 in 265.

¹⁸⁸ Adorno s pojmom enigmatičnosti izreka nekaj zelo podobnega: razumeti umetniško delo nikakor ne pomeni »razpihati« njegovo enigmatičnost, nasprotno, bolj ko delo spoznavamo, jasneje zažari njegova enigmatičnost. Vzporedno s tem lahko sklepamo, da šele dobro in jasno zastavljen problem postane zares nerešljiv. – Prim. Adorno, *Aesthetic Theory*, str. 167–169.

pa ne smemo misliti kot nespremenljivo pomensko trditev obstoječe vednosti, temveč ga moramo dopolniti s predpostavkami in spekulacijami – kot bi ne bilo zgolj to, kar je, temveč se vanj prikradejo tudi odsotnosti, potencialnosti, to, kar »šele bo«, in tako dalje. Koncept je polje vprašanj, ki ga je težko zagrabiti z že postavljeno vednostjo in pojmovnim aparatom že realiziranih pojavitev, bolje ga je misliti v navezavi na pojem *smisla*. Koncept se ne pusti zajeti v pomen, bolj gre za zavozlanost in gibanje smisla.

IDEJA/KONCEPT

Vračamo se na dogodkovnost; '*to fall in love*' – Badioujev odlični primer: zgodilo se je nekaj nepričakovanega, dobesedno *padli* smo v ljubezen. Nekaj se je pojavilo, česar ni bilo mogoče predvideti (ne vemo točnega razloga, zakaj, ker tudi 'padca' ni bilo mogoče nadzorovati). Seveda to ne pomeni, da je s srečanjem z ljubljeno osebo že vse postlano, temu nenadnemu srečanju je treba slediti in mu dati možnost.¹⁸⁹ Časovnost 'padca' v ljubezen je zelo varljiva. Kateri je pravzaprav čas ljubezni? Trenutek srečanja ali trenutek padca? Kajti dogodka nikdar ne sovpadata. Sprevid prinaša spoznanje o tem, da smo »vselej že« zaljubljeni – padec se je že zgodil, ne da bi se tega zavedali. Stopimo še korak naprej: kaj se je zgodilo in kaj točno skriva formulacija '*to fall in love*? Dejansko se ni zgodilo nič zares novega, vse je še na starih tirnicah: po eni strani delujemo znotraj istih krogov ljudi, enako dojemamo svet okrog sebe in tudi enako ravnamo s stvarmi, a po drugi strani vemo, da smo v novonastalem, breztemeljnem prostoru. Razprlo se je polje možnosti, ki poprej ni obstajalo, a tudi ta možnost je dvojnega, celo protislovnega značaja – pravzaprav ne vemo, ali nekaj zares omogoča ali je v prvi vrsti pripoznanje nezmožnosti. Skratka, ne pojavi se nova dejanskost, temveč ne-zmožnost dobi obstoj. V primeru ljubezni virtualna ne-zmožnost odpre prostor in v celoti prestrukturira našo aktualno situacijo – vse ostaja enako, a nič več ni isto kot prej. Slikovitejša primerjava: nismo priča sunku biljardne krogle (srečanju ljubljene osebe), ki premeša postavitev na celotni mizi, temveč spremembi pravil igre (retroaktivno spoznanje) – četudi vse krogle mirujejo na istem mestu, bo sprememba pravil povsem predrugačila razmerja med njimi, silo udarca, ki je potrebna za določen cilj, njihovo postavitev oziroma oddaljenost od lukenj in tako dalje. Ponovno: eno in neisto.

Badiou je v nekem intervjuju izjavil: »Dogodek je, na določen način, zgolj predlog. Nekaj nam predlaga. Vse bo odvisno od tega, kako bomo možnost, ki

¹⁸⁹ Brez padca ni ljubezni, temveč enostransko menedžeriranje. Za pozicijo proti ljubezni brez tveganja prim. Badiou, Hvalnica ljubezni. Dodatna opomba: Zastavlja se tudi vprašanje, kaj točno pomenijo razvitje, 'delo na' in zvestoba ljubezni – ali ima ta izgradnja pozitiven predznak ali pomeni bolj ohranjanje-vračanje k breztemelnosti padca?

jo dogodek predlaga, dojeli, razdelali, vdelali in umestili v svet.«¹⁹⁰ Za realizacijo možnosti, ki jih odpira določen dogodek, so torej potrebni trud, napor in sledenje.¹⁹¹ Ideja pa ni odvisna od nasledstva, skušam jo misliti zunaj postopka razvitja. Ideja nedvomno nekaj odpre, vendar ničesar ne predlaga; ni pozitivnega programa, ki bi mu sledili, in prav tako ni ničesar, kar bi bilo treba aktualizirati ali utelesiti. Ideja ni zamisel, ki bi jo postopoma realizirali – na način: »najprej je treba dobiti zamisel, ki bo vodila v delo« – trud, izgradnja in realizacija se vežejo na koncept, Ideja pa je predvsem virtualna sprememba. Sprememba ne prileti iz onstrana, nedvomno je povezana z aktualno oziroma dano situacijo, pravzaprav povzročena zaradi nje ali vzporedno z njo, a to je ne zavira, da ne bi ustvarila novega prostora in povzročila drugega gledišča. Ideja je predvsem padec.

‘Priti na Idejo’ ne pomeni imeti rešitev, ravno nasprotno, z Idejo si zelo težko pomagamo, ker s seboj ne prinaša nič pozitivnega. Z vidika dane situacije je Ideja zgolj komplikacija, zgolj negativnost, a hkrati bi brez Idej ne prišli prav daleč. Ideje so neke vrste agens, zelo nenavadna gibala. Kako je to mogoče? Ideja je na strani srečanja – tistega srečanja z mislijo, o katerem govori Deleuze – ne pa na strani hotenja. Stremeti k Ideji je enako kot želeti si vdor neznanega oziroma skušati izzvati »objektivno nasilje«. Ne trdim, da je vsak napor brezpredmeten, vsekakor pa ne dopušča možnosti spekulativnega profitarstva. Na Ideje ne moremo računati, ker v sebi nosijo naključnost in lahko vzniknejo kjerkoli in kadar koli, pa čeprav jih takoj po pojavitvi prične spremljati retroaktivna nujnost. Ideja označuje neki prelom, ki ne samo odpira prostor neke prihodnosti, temveč prične tudi pre-pisovati zgodovino. (K temu se še vrnemo.)

Koncept je lahko spopad v razprtem neke Ideje – je poskus renormalizacije ali stabilizacije destabiliziranega. Koncept razvijamo, izpopolnjujemo, utrjujemo, mu sledimo in vanj verjamemo – je stvar orientacije, iskanje zasidranosti znotraj eksplozivnega razprtja Ideje. A ta izjava ju še zdaleč ne postavlja v logično sosledje – koncept ni rešitev določene Ideje in tudi nikoli ne bo. Ideje se ne rešimo. Ne nazadnje tudi koncept ni razrešljiv, kvečjemu se prek rešitev definira (oziroma dobra zaplete). Koncept je praksa sledenja in razvijanja, zato se ga pogosto vzporeja z začetkom, zamislijo, nečim v povojih. Ideja pa, nasprotno, veliko bolj označuje konec nečesa, na neki način celo zapahne vrata predhodno obstoječemu. Ideje se ne uvaja, razvija ali uresničuje, ideja se zgodi. Ideji ne sledimo, nanjo naletimo. Koncept je razvijajoče se vozlišče-problem, ki v skrajni instanci, če je prigan dovolj daleč, lahko celo naleti na prelom Ideje, čeprav med njima ni pravega razmerja. To je tudi odgovor na začetno vprašanje o prelomu – prelomi obstajajo, dogodijo se. Koncept je na strani kontinuitete, Ideja pa na strani preloma.

190 Badiou in Tarby, *Philosophy and the Event*, str. 10.

191 Kar Badiou imenuje ‘postopek resnice’.

Koncept je vozlišče z vso shematsko raznolikostjo, ki jo izraz prinaša s seboj. Vozel oziroma preplet imata zanimivo strukturo, saj se na neki način opirata zgolj nase in šele posredno ustvarita notranjo praznino, ki jo tako rekoč ovijata. Razen praznega vozlišča ne obdaja ničesar, in s tem ko tvori zavozlanost, ustvari tudi odmik od sebe, notranjo samorazliko. Če govorimo o osrediščenosti, potem je koncept vozlišče s praznim jedrom ali s praznimi mesti, ki jih lahko poimenujemo tudi potencialnosti ali živost vozlišča. A tu moramo biti pazljivi, potencialnost ni predobstoječa praznina, polna biti, temveč nič drugega kot učinek samega vozla. Potreben je celoten »aparatus« prepletenosti, da zadrži živo samorazliko, ki se kaže kot »še neodkrita« potencialnost. Prav zato rešitve ne prinašajo razpleta, temveč dodatne vrvi prepletenosti in nove potencialnosti. Kaj so ljubezen, svoboda, enakost ali umetnost drugega kot konceptualna vozlišča predpostavljene vednosti, ki se ohranja okoli vedno manjkajočega dela, praznine kot temeljne fantazme – torej kot nikoli povsem začrtana, definirana in zaključena (diskurzivna) formacija?

Badiou na neki točki v *Pogojih* govori o lokalizaciji praznine kot točki disjunkcije, specifični meji med razvijajočo se vednostjo in praznino nevednosti¹⁹² – prehodu iz nečesa že obstoječega v nekaj še ne konstituiranega, na pragu neznanega, ki pa vselej deluje, vleče nase in se vzpostavlja. Natanko za to gre, koncept lokalizira praznino. Lokalizacija pa pomeni vpis v simbolno mrežo oziroma v neko situacijo. Praznina je tako drugo ime za potencialnost – je natanko to, kar še ni realizirano in kar se še ne ve. Tu pa moramo biti pozorni: praznina ni agens, temveč proizvod lokalizacije – zato bi v našem primeru lahko celo govorili o *formaciji praznine*. Ponavljam, praznina, o kateri je govor, ni polna neodkrita, temveč je dozdevek, fantazma, ki poganja koncept v razvoj. Kaj so umetniška dela drugega kot rešitve-pojavitve, kot način lociranja mest praznine? Koncept formira preplet rešitev, ki ustvarijo prazna jedra potencialnosti. Koncept je torej neko delo, delo na nečem, ne nujno z glavo, lahko je tudi »brezglavo« delo – ne misli nujno z besedo, lahko premišljuje tone, barve, materiale ali telesa. Ko pričanja zgoščevanje misli, hkrati formira tudi praznino – koncept je neka zamisel, za-misel – nekaj, kar potrebuje misel, da lahko polno zaživi kot problem. Koncept-problem se pojavlja kot preplet med rešitvami, sestavom podob, pojmov, prizorov, predmetov ali zvokov in besed. Njegov odmik od sebe, njegovo samoneskladje pa se manifestira kot nikoli dosežena potencialnost. Preplet

192 »Mesto, kjer filozofija lokalizira praznino kot pogoj mišljenja, je bit kot bit. Mesto, kjer psihoanaliza lokalizira praznino, je Subjekt, njen subjekt kot izginevajoč v razmiku označevalcev, kjer teče metonimija njegove biti.« – Badiou, *Pogoji*, str. 281. V nadaljevanju Badiou zatrdi, da je ravno to točka Ideje. Ideja je tako lokalizirana predpostavka, aksiom. S tega vidika lahko beremo tudi drugi vidik, ki pravi, da je Ideja »tisto, kar, v zvezi z zastavljenim vprašanjem, predstavlja vidik nove možnosti« – Badiou in Tarby, *Philosophy and the Event*, str. 14. Čeprav je Ideja na robu praznine, predstavlja izostren vidik v polju neke vednosti. Badioujeva Ideja je bliže pojmu koncepta v naši zastavitvi.

problema razpre praznino, ki je dejansko samoodmik koncepta od samega sebe. Vozlišče je predvsem formacija sebi-ne-enakosti, samodistance, v kateri vznikne prazno – nekaj, kar se še ni povsem realiziralo v delu, v mislih-stvareh, v svetu. Kaj je torej koncept-problem? Gre za dvostrani preplet, »bitje z dvema obrazoma« – na eni strani je usmerjen k stvarem, na drugi pa k pojmom – zato ga je treba misliti kot preplet, ki povezuje dvoje, a hkrati govori o nemožnosti čiste delitve. Pri njem je na delu poskus realizacije in pogosto celo poimenovanja jedrnega problema, je utelešanje na eni strani in pretopitev v misel na drugi.¹⁹³

Na tem mestu si velja izposoditi Deleuzov primer bitke: kje se dogaja bitka? Na eni strani se odvija na bojišču, potrebuje telesa in topove, sablje in silo, na drugi strani pa se dogodek nujno razlikuje od lastnega u-telešanja in raz-telešanja. Bitka je bitka prav zaradi nesorazmernosti videnj bojevnikov, udejanja se na različne načine. Deleuze pravi, da »bitka preletava svoje polje«, čeprav je neodvisna od različnih časovnih udejanjanj – ne zmeni se ne za zmagovalce ne za poražence, ne za strahopetne in ne za pogumne.¹⁹⁴ Bitka se odvija med »višavo« in kožo, med pojmom in mesom. Podoben pre(p)let opravlja koncept, s to razliko, da je veliko bolj vpet v lastne »rešitve« kot pojem bitke. Koncept je vez med delom in mislijo, rešitvijo in pojmom. V določeni meri se sicer lahko osamosvoji, enako kot se bitka osamosvoji od svojih udejanjanj, a ne povsem – dela, u-telešenja oziroma realizacije soustvarjajo koncept. O čem torej govorimo, ko govorimo o konceptu – ali gre za kompleks vključevanja tako ene kot druge strani, besed in stvari? Kakšna je vloga formacije oziroma lokalizacije praznine? Koncept ni toliko 'eno in drugo', temveč razmik med, 'ne eno ne drugo', je način zagrabitve medprostora vozlišča, torej praznine potencialnosti. Prav zato se pojavlja kot lokaliziran in ne povsem osamosvojen oziroma nevtralen glede na utelešanja rešitev. Odvisen je tako od besed kot od reči, toda v prvi vrsti od praznine, ki se razpira v njenem razmiku – v nezmožnosti tako enega kot drugega. Zdaj bi moralo biti tudi razvidno, zakaj koncept preprosto ne predlaga analogij (stil, model ali princip) sledenja, pač pa možnosti 'odmikov od'. Koncept je predlog odstopanj.¹⁹⁵ Bistvene so praznine. Ponavljam, koncept je vozlišče samoneskladja.

Kaj pa Ideja, če se ji skušamo približati s topološkega vidika? Ideja se nekje zgodi, ta nekje pa se *razleti v polno*, čeprav je to sila grob opis. Tako ima Ideja mesto, vendar z 'imeti neko mesto' mislim predvsem določitev roba, obrobja,

193 Čeprav je to poimenovanje pogosto kar označevalec gospodar (S1) – označevalec, ki sam na sebi ne pomeni ničesar, a vselej opravlja funkcijo osmišljenja celotne mreže drugih označevalcev.

194 Poetičen citat, ki ga moram navesti: »Kje se dogaja bitka? Prav zato se vojaku zdi, da beži, ko beži, in da skoči, kadar res skoči, saj dojema sleherno časovno udejanjanje po določilih večne resnice dogodka z višav, ki se uteleša v tem udejanjanju in na žalost tudi v njegovi koži.« – Deleuze, *Logika smisla*, str. 103.

195 Tu se opiram na Foucaultovo odlično besedilo Kaj je avtor? Foucault vztraja na polju razlikovanja in odmikov, ne pa na pozitivnem posnemanju stila.

kar pa vsekakor ni podobno konceptu, ki splete mesta praznine in odmikov. Morda je bolje razločiti med krajem konceptualnih praznin, njihovo lokalizacijo in vpisom v dano situacijo, ter abstraktnejšim mestom, ali bolje, ne-mestom Ideje. – ‘Razleteti se’ ravno nakazuje, da Ideja ne more biti stvar orientacije, pa čeprav povzroča določen magnetizem. Ideja privlači, ali bolje, posrka, vendar to ne obljublja nobene usmeritve. Nikoli nimamo Ideje nečesa, temveč ničesar. Kaj torej imamo, ko naletimo na Idejo? Nič zares, le samo mesto. Ideja se nekje zgodi, ampak ta nekje se odtuji in ni nič več kot njeno odzivno mesto. O njeni pojavitvi bi lahko dejali, da je dvojnega, celo nekoliko nenavadnega značaja – po eni strani je Ideja povsem neoprijemljiva, po drugi pa zameji neko mesto. Gre za napad na kraj ali celo njegov propad in hkrati njegovo določitev.

PADEC

Kaj povzroči Ideja? Ideja je padec z nekega kraja (iz situacije oziroma simbolne konstelacije), padec pa sproži neko distanco – odpre se novo mesto, novo gledišče, ki poprej ni obstajalo. Kraj padca ni prazen, nasprotno, poln je vednosti, značaja, povezanosti in lastnosti. Kraj je dana, ustaljena in tudi konsistentna situacija, je neke vrste teritorij, čeprav še nezamejen in nedoločen – a vse to izvemo šele po padcu, ko so stvari že izgubljene in smo potisnjeni v distanco. Ideja kot dogodek pa se v nasprotju s konceptom od kraja razveže. Ideja naredi iz kraja tujost, iz prepoznavne izzove čudenje, iz berljivosti naredi nesamoumevnost; gre za zapustitev kraja in situacije ter odprtje ne-mesta. Ideja ni Ideja po tem, ker bi se nekje zgodila, temveč zato, ker omogoča, da se ta nekje vidi od drugod. Za Idejo bi lahko rekli, da »je neko realno, ki prekorači mejo, toda paradoks je v tem, da je meja postavljena natanko z intervencijo ‘nega’, in realno spada k tej intervenciji kot njena druga plat«. ¹⁹⁶ Gremo po korakih.

Prvi: če prepletanje koncepta računa predvsem na pozitivno obrobje (omejitve in distribucijo referiranj, polj iskanja vednosti in veščin, uokvirjanje pogleda in misli in tako dalje), ki ustvari hrbtnico praznini kot potencialnosti, potem smo pri Ideji priča nastopu ‘presežka’, ki povleče dano/obstoječe v svojo lastno negativnost. Zakaj presežka? Zato ker ne gre v okvir danega – trenutna situacija ga ni zmožna inkorporirati. Pri konceptu vztrajno nekaj manjka, neprestano se odpirajo še dodatne možnosti in neodkrite potencialnosti, pri Ideji pa obratno, kot bi šlo za presežek danega nad samim seboj, za antagonistični nemir obstoječega. Koncept izgrajuje in utrjuje mesto problema, Ideja pa pušča za seboj pogorišče, izgubljenega kraja ne bomo nikoli več naselili. Slednje je pomembno zato, ker

¹⁹⁶ Dolar et al., *Ni spolnega razmerja*, str. 131.

preskočimo vprašanje Ideje nečesa (dobrega, kapitala, enoroga) v Idejo kot pojav ničesar – tako rekoč deložacija iz ustaljene organizacije-sheme v brezshematičnost. Podoba misli, ki je poprej držala skupaj neko situacijo, zdaj tako rekoč razpade – to je prelom Ideje. Ideja je padec sheme misli. Ponovno: Ideja je premaknitev gledišča iz obstoječe simbolne sheme, in tu tiči njena zanimivost – Ideja *definira odzivno mesto*. Definira pa samo eno stran. Skratka, nimamo dvojega, da bi jo postavili vmes. Vsekakor pa imamo razlikovanje, o tem ni spora – distanca ustvari razlikovanje. Ideja ni razlika *med*, temveč razlika *do*. Koncept s pomočjo rešitev formira praznine, Ideja pa *deložira* iz situacije oziroma iz obstoječega reda. Ali še drugače: če koncept postopoma izgrajuje, lokalizira oziroma teritorializira anonimna mesta v kraje, pa Ideja nastopi kot sila razgradnje in deteritorializacije. Kaj je deteritorializacija drugega kot ravno zmožnost opustitve teritorija, pogleda nanj z distance? Ideja opušča kraje in ustvarja nemesta.

Drugi korak: vse zapisano o Ideji ostaja zavajajoče, če celote ne postavimo v njej lastno protislovno časovnost. Ko govorimo o Ideji, govorimo o utrinku, preblisku, tako rekoč iluziji – nečem, kar se zablisne in takoj izgine – in čeprav ima značaj že izgubljenega trenutka, je ni poti, ki bi nas povrnila nazaj. Zgodilo se je, nihče ni pričakoval ne napovedal, in že naslednji trenutek izginilo, a bo za seboj vsekakor pustilo bistvene posledice. Od novonastalega gledišča nimamo ničesar oprijemljivega, samo brezdomstvo – ‘novo mesto’ nima gostote kraja, njegove vednosti in organizacije, prav zato govorimo o ne-mestu. Vse, česar se lahko oprimemo, je distanca deložacije, ta pa nesporno priča o padcu. Kar Dolar imenuje ‘eno’, je natanko retroaktivni pogled na predhodno situacijo, ki se je zaradi odtujitvene distance padca prikazala kot enotna, zaključena in ne nazadnje tudi imenovana in definirana. *Ideja meri na cepitev – cepitev na praznino ne-mesta in kraj deložacije. Ne-mesto je soizvorno, a hkrati nesoizmerno z novonastalim videnjem situacije.*¹⁹⁷

Tretji korak: Ideja je s pomočjo padca sposobna simbolizirati in celo pomenovati razvezavo obstoječega. Da bi bolje videli, je očitno treba zavzeti distanco. Davek na distanco pa je izguba neposrednosti domovanja. Paradoks časovne retroaktivnosti do potankosti zadenejo besede Žižka: »Padec ustvari tisto dimenzijo, iz katere tako rekoč ‘pademo’.«¹⁹⁸ Ideja tako ne nastopi kot zunanost, temveč kot razdor same notranjosti, kot *samoprekoračitev* situacije zaradi njene inherentne negativnosti. – Ideja je tako hrbtna stran izničenja, razpustitve, samopredruženja obstoječega – pravzaprav ni nič drugega kot

¹⁹⁷ V tej formulaciji se ponovno opiram na Dolarja.

¹⁹⁸ Žižek, Začetek, dogodek, padec, str. 199. V besedah Jacquesa Lacana padec trasira prehod iz ženskega v moški princip – iz ne-celosti v afirmacijo celote s pomočjo konstitutivne izjeme. S to pripombo, da konstitutivna izjema ni stališče-mesto, temveč neki preostanek, ne-mesto – ni pojavitev zunanosti kot izjeme, marveč zunanosti, ki je na neki način soustvarjena z notranjostjo.

odrivna dimenzija oziroma razsežnost padca. Vsebinsko Ideja sovpada samo z razliko, samo-razliko, kot preseganje neke situacije, oddaljitev od mesta, ki ga je zmožen dojeti šele premik. Mesto padca je določeno vzvratno, kot distanca samega padanja – razcep določi predhodno situacijo kraja, ki se šele sedaj kaže kot jasna in razvidna, celo ustaljena. Ideje nimajo lastne pozitivnosti, le mesto padca jih na neki način razlikuje.

Ponovno se vračamo k zvičajnosti primera *'to fall in love'*: padec ni filmski dogodek prvega plana, pretres ali šok, ki bi priletel iz zunanjosti, pravzaprav niti presenečenje ni, gre veliko bolj za anonimno prigodo oziroma slučaj, ki ga vnačaj »obtožimo« za vse naše gorje samo-sesedanja. Šok je rez v realnost, nekakšen vdor, pri katerem najprej nastopita zaznava in vpis v simbolno mrežo, šele kasneje sledijo realne posledice. Seveda do teh posledic lahko tudi ne pride, tako da razen prvega začudenja, prestrašenja ali zgražanja nima pravega odzvanjanja. Pri padcu smo priča obratnemu dogajanju – najprej nastopijo (realne) posledice, šele zatem zaznava in vpis v simbolno mrežo, kot bi šlo za nezavedno padanje, postopno deložacijo iz našega vsakdana.¹⁹⁹ Po padcu stvari tako rekoč nimajo več smisla, postavljeni smo pred nesmisel. Prvi dokaz zaljubljenosti ni zamišljanje idealiziranega odnosa ali sanjarjenje o osebi, temveč tako imenovani 'ne prepoznati se več', odtujenost od sebe in svoje situacije, od najbolj lastnega in domačega. 'Brezdomstvo' je prvi znak zaljubljenosti, in to prav tisti, ki nas prepriča, da smo zares padli.

Zadnji korak: novo se tako ne pojavi kot vdor šokantne pozitivnosti, temveč kot negativnost danega, z možnostjo izstopa, ki poprej ni obstajala. Padec ni nova situacija ali nov, predrugačen prostor, ki bi pomenil alternativo predhodnemu, ampak nenavaden odvzem, ki dejansko zaceli predhodno situacijo, tako da smo šele po padcu zmožni izgovoriti, kakšno je »zares« bilo to mesto, s katerega smo padli. Novo ni domovanje, temveč brezdomstvo. Predhodna situacija, ki je zdaj nujno že izgubljena, pa postane samorazvidna le zaradi distance – predhodno ni bilo v njej nič tako uсталjenega in pričakovanega, kot se to zdaj kaže. Ko pademo v brezno »zaljubljenosti do ušes«, nam ostajajo na površju samo oči, ki šele zdaj uvidijo, kako je bila okolica zares ravna. Ali še drugače: »gesta umika-od ustvari tisto, od česar se umakne«.²⁰⁰ Iz tega sledi, da padec

199 Pri Centru za divjo analizo so zapisali: »Ko se zaljubimo, nas premetava v subjektivni negotovosti tega, kaj se pravzaprav z nami dogaja, pri čemer deluje ljubezen kot magnet, ki nas vleče globlje in globlje. Ekspozicija namesto mene ve, da se že godi, in odnese me s seboj, čeprav ne morem najti pametnih razlogov, da bi to sprejel.« – Ekspozicija, str. 198. V tem primeru lahko ponovno vidimo razmejitve med subjektivnim verovanjem in objektivno gotovostjo.

200 Žižek, Začetek, dogodek, padec, str. 204. Zato je tudi potrebno k Badioujevemu zapisu: »V bistvu zaradi obstoja sodobne glasbe zares vemo, kakšna je bila tonalna osnova klasične in romantične glasbe.« – Badiou in Tarby, *Philosophy and the Event*, str. 71. Prvotno ne nastopi že izdelana sodobna glasba, temveč postopno samo-ne-skladje in odtujitev klasične in romantične glasbe.

in vznik Ideje ne samo poimenujeta neko situacijo – ne gre zgolj za pritrditev označevalca na nekaj že obstoječega – ampak jo na neki način tudi soustvarita. S tem, ko situacijo simboliziramo in zamejimo, jo hkrati definiramo – gre torej za retroakcijo, ki jo omogoča šele sprememba. Ponovno: ne gre za novo, temveč in predvsem za nov pogled na staro – staro ustvari razliko do sebe, se samoodtuji in proizvede vnazajšnji pogled – ‘nov’ pogled ustvari ‘stara’ situacija. Zato pri umetnosti ni smiselno, da iščemo novo kot novo, predlagamo nov program, nov videz, umetniški slog in tako dalje, veliko pomembnejše je samo vprašanje, *koliko obstoječega smo sposobni povleči v brezno negativnosti*. Zares novo je lahko proizvedeno le skozi padec.

Kaj je torej delo negativnega? Negativnost je drugo ime za padec – padec pa ni nič drugega kot pojavitev distance, odprtje nekakšnega neprostora. Povleči ‘staro’ v negativnost, ali bolje, povleči iz ‘starega’ negativnost, tako da sama vzpostavi distanco do sebe, ni isto kot predlagati novo. Padec ni šok. *Padec je subtrakcija, ki zaceli. Celitev pa totalizacija s preostankom*. Preostanek pa imenujem to čudno nemesto ali moteči element, skoraj nič, ki neprestano moti vsako eno-celo. Natanko to je mesto Ideje. Ideja je nenavadno bitje roba, ekstimnost-torzija samega roba, ki ga padec šele ustvari, in hkrati edina priča o njegovi nemožnosti. Govorimo o prekoračenju meje, ki je bila s prekoračitvijo šele ustvarjena. Rob pa ni zgolj topološkega značaja, ampak je tudi rob neke vednosti. Prav zato sem na začetku zapisal, da Ideja ne osvetljuje, temveč potiska v temo – ni temelj, na katerem bi gradili, orientacija ali usmeritev, pa čeprav vnazaj piše neko vednost. Ena stran Ideje je poenotenje v Eno, druga pa razkritje o nemožnosti le-tega. Poenotenje v Eno šele odpre možnost nerazumljivega ekscesa, ki predhodno ni obstajal. Dejstvo, da Eno postane vidno, pomeni, da se je notranja razlika že zgodila – padec že ima posledice. V aksiomatični obliki: približek – eno se cepi v dvoje. Točneje – nekaj se razcepi v Eno + preostanek. Formacija Enega ustvari še preostanek.

Če ponovno sledimo *Slovarju neprevedljivih*, vidimo, da beseda *idea* izhaja iz latinske besede *videre* (‘videti’) (predvsem v *Pismih Seneke*), ki je bila v kasnejših prepisih Platona kasneje prevedena v grško *idea* [iðéa] (izhajajoč iz *idein* [iðeĩv], v starogrški slovnici *horaô* [ôqáw], ‘videti’).²⁰¹ Morda je treba pojem Ideje prestaviti iz samostalniške v glagolsko obliko, misliti jo skozi pojem ‘videti’, nekakšen u-vid, spregled, ki nima gostote in trajnosti stališča nekega ‘gledati’, temveč preblisk, ki uvidi, da se je padec vselej že zgodil. Zakaj se je »vselej že« zgodil? Prav zato, ker hrbtna stran tega ‘videti’ ni nič drugega kot samo-razlika, vzpostavitev distance skozi padec – to je ena in ista stvar. *Padec je u-vid. U-videti je padati*.

Pogled iz notranjosti ni zmožen zavzeti distance, ker se samo-razlika še ni zgodila, in posledično ne more zares uvideti, kaj ta notranjost sploh je. Mora se

201 Cassin, *Dictionary of Untranslatables*, str. 477.

zgoditi pogled »od zunaj«, ki kot tak retroaktivno definira mesto padca (prejšnje polje). Slednje pa ne pomeni, da smo bili predhodno slepi, ampak zgolj to, da je za Enovitost potrebna odtujitev.

Koncept vleče raznolikost skupaj, prepleta mrežo med heterogenimi elementi/deli in posledično ustvarja praznine. Živi in hrani se ravno z referiranjem na prazna mesta še neizpolnjene potencialnosti, ki ga znova in znova potiskajo v pogon, v nezadostne in spodletele rešitve. Koncept je proces izgradnje, iskanje in formacija potencialnosti, lokalizacija mest in preplet simbolne mreže. *Ideja* pa označuje dogodek, padec v neznano, gre za oddaljitev in hkratno formacijo distanciranega, nekakšno deteritorializacijo, ki vnazaj uvidi predhodno vpetost mesta, iz katerega je padla. Ideja je uvid. *Koncept* je delovanje znotraj enega, *Ideja* pa predstavitev v Drugost.

Za zaključek predlagam:

1. Ideja ni začetek, temveč »končna postaja«, prelom, bitje roba. Ne trdim, da za njo ni ničesar; zgolj to, da je rez v kontinuiteto in pomeni nezmožnost spekulacije o nadaljnjem razvoju.
2. Umetniška dela ne predlagajo samo novega stila, manire ali forme, vzorca videnja, programa dela, konceptualne zasnove in tako dalje, temveč tudi prelome, ki za seboj puščajo srk negativnosti. Poudariti je treba pogosto spregledano negativno dimenzijo umetnosti. Neredko smo priča linearnemu napredovanju in slogovnemu razvoju umetniškega stila, veliki kronološki zgodbi umetnikov in gibanj, ki nujno vodijo do že znanega izida, a pri tem ostaja pozabljena vnazajšnjost tega videnja – pozabljamo na sama jedra prelomov, na točke, ki dejansko iztirijo linearnost. V negativnosti padca vse odpade, ni sledenja, ni izpopolnjevanja, ni nadaljevanja, pa najsi bo to slog, pomen, narativ, vzorec dela, program ... V simbolni mreži umetnosti puščajo Ideje zgolj luknje. Ne zagovarjam teze, da te luknje nimajo učinka, seveda ga imajo, ampak ne na programski način, temveč kot oblika odziva na pojavitve praznine in nesmisla.
3. Nevednost in nesmiselnost (kar ni isto) igrata znotraj umetnosti bistveno vlogo, čeprav skuša vednost kasneje skoraj vedno vnazaj zakrpati luknje nesmisla in nevednosti. Vednost je nujno vezana na mesto padca, zares novo pa se lahko pojavi kjerkoli.
4. Na mestih padca se dogaja zgodovina. Piše se jo v enaki meri vnaprej in vnazaj.

